

Марі Бенедикт

Її ПРИХОВАННИЙ ГЕНІЙ

Роман

Переклала з англійської
Яна Литвин

ЩЕ ОДНУ
СТОРІНКУ

Київ · 2025

1

*3 лютого 1947 року
Париж, Франція*

Прозорий серпанок нависає над Сеною в ранковому повітрі. «Дивно, — думаю я, — він не жовтий, як мла над каламутною Темзою вдома, у Лондоні, а ніжно-лазуровий». Чи можливо, щоб серпанок, будучи легшим за туман і маючи менше молекул води й меншу густину, віддзеркалював більш прозорі води Сени? Я захоплено дивлюся на обрій, де небо межує із землею. Від видовища, як шпилі собору Паризької Богоматері височіють над тонкими пасмами хмар, подих перехоплює навіть узимку. Тато міг би сказати, що це місце, де рай торкається землі, проте я вірю в науку, а не в Бога.

Я відкидаю думки про родину й намагаюся просто насолоджуватися прогулянкою від свого мешкання в шостому окрузі до четвертого. З кожним наступним кварталом кав'ярні на Лівому березі та їхні столики, що стоять на тротуарі й зайняті навіть у понеділок зранку, хоча зараз і лютий, віддаляються все далі й далі. І коли я мостом перетинаю Сену, потрапляю в упорядкований, елегантний світ Правого берега. Хоча округи

й відрізняються один від одного, обидва мають певну схожість — це шрами, нанесені війною: частково зруйновані будівлі та все ще насторожені жителі. Те саме й удома — проте у Парижі, здається, його мешканці, а не будинки, взяли на себе основний удар; імовірно, привиди нацистської окупації все ще час від часу ширяють у повітрі.

Мені спадає на думку дивне, тривожне запитання, яке, я впевнена, не має жодного наукового обґрунтування. Коли нацисти стріляли в ні в чому не винних французів та євреїв, чи могли молекули німецьких солдатів, які заряджали патрони, якимось чином пройти через тіла їхніх жертв? Чи можливо таке, що Париж, не лише всіяний фізичними залишками війни, а й просякнутий весь мікроскопічними науковими доказами про злочини його ворогів та їхніх жертв, що змішалися в суміш, яка нажахала б нацистів? Чи будуть останки німців і євреїв ідентичними, якщо піддати їх ретельному аналізу?

Сумнівно, що таке запитання передбачав фізик Жан Перрен, коли його нагородили Нобелівською премією у 1926 році за доведення існування молекул. «Уявити тільки, — роздумую я, похитуючи головою, — трішки більше ніж двадцять років тому саме лише існування мікровсесвіту, який є основою моєї роботи, ставилося під сумнів».

Я зупиняюся, наблизившись до Центральної хімічної лабораторії. Я збентежена. Чи може ця будівля й справді бути шанованим закладом, де вивчають хімію? Судячи з патини на стінах, вона досить стара, але це не та поважність і величавість, яких я очікувала від організації, що славиться такими надзвичайними та інноваційними дослідженнями. Вона радше схожа на

типову урядову будівлю. Коли я підіймаюся сходами до вхідних дверей, згадую слова тата, який критикує моє рішення: «Тяжка праця та відданість науці заслуговують похвали, — сказав він, — але чому ти хочеш обіймати посаду саме у Парижі, місті, яке все ще намагається скинути із себе тягар окупації та жахливих втрат? Місті, де нацисти, — йому вартувало зусиль вимовити це слово, — колись господарювали, залишаючи після себе сліди своїх злодіянь?». Це зовсім не легко, але я намагаюся перестати думати про тата.

— *Bonjour!*^{*} — французькою вітаюся із секретаркою у приймальні. — *Je m'appelle Rosalind Franklin, et j'ai un rendez-vous*^{**}.

Мені здається, що мій голос хрипкий, а моя французька — невиразна. Але елегантно одягнена молода жінка, з яскраво-червоними нафарбованими губами й осиною талією, підкресленою тонким шкіряним паском, відповідає з легкою і привітною усмішкою:

— *Ah, bienvenue! Monsieur Mathieu vous attend*^{***}.

— Сам месьє Матьє чекає на мене? — здивовано кажу, зовсім забувши притримати язика хоч на мить. Я знаю, що мені варто було б зробити саме так. Без необхідної паузи та ретельного обмірковування своїх слів я можу видатися безцеремонною, навіть войовничою, якщо ситуація напружена. Припускаю, така поведінка — звичка з дитинства. Адже мої батьки часто заохочували мене до розмов і навіть гарячих дискусій, а тато майстерно володів обома мистецтвами.

* Добридень! (фр.) — Тут і надалі прим. пер. якщо не зазначено інше.

** Мене звати Розалінд Франклін, і мені було призначено зустріч (фр.).

*** Ах, ласкаво просимо! Месьє Матьє чекає на вас (фр.).

— Так, і справді — месьє Мат'є власною персоною! — лунає голос із вестибюля. Я озираюся й бачу знайому постать, яка крокує до мене з протягнутою для привітання рукою. — Я не міг допустити, щоб наша нова *chercheuse** прибула без належного привітання, хіба ні? Мені надзвичайно приємно вітати вас у Парижі.

— Яка несподівана честь, сер, — відповідаю я старшому науковому співробітнику Міністерства оборони, який бере участь у значній кількості наукових досліджень під керівництвом уряду країни. Я думаю про те, як приємно звучить моє звання *chercheuse*, що означає наукова співробітниця, з вуст людини, для якої французька — рідна мова. Хоча на папері воно не видається таким величним, як назва моєї попередньої посади — помічниця наукового співробітника у Британській дослідницькій асоціації з використання вугілля (у спілкуванні між собою ми вживали аббревіатура БДАВВ), — *chercheuse* звучить неймовірно екзотично. — Я точно не очікувала вас тут побачити у свій перший робочий день.

— Ви протеже моєї милої подруги, мадам Едрієнн Вайль, і я не хотів би відчувати на собі її гнів, якщо її розчарую, — мовить він з іронічною усмішкою.

І я також усміхаюся у відповідь до цього на диво грайливого джентльмена, вельми відомого своєю науковою майстерністю та підпільною військовою діяльністю на боці руху Опору. З Едрієнн, французькою науковицею, ми подружилися ще за часів мого навчання у Кембриджі, й наша дружба принесла багато несподіваних переваг, не останньою серед яких було

* Наукова співробітниця (фр.).

моє знайомство з месье Мат'є. Відбулося воно в найбільш слухний час.

— Ви з мадам Вайль неймовірно про мене дбаєте, — кажу я у відповідь, пригадуючи, скільки послуг вона зробила мені протягом кількох попередніх років. — Ви подбали, щоб я отримала цю посаду, а вона знайшла для мене квартиру.

— Надзвичайний розум заслуговує на надзвичайну турботу, — мовить він. Усмішка зникла з його обличчя, і зараз чоловік абсолютно серйозний: — Після того як я побачив презентацію вашої роботи в Королівському інституті у Лондоні, в якій ви вправно навели лад у неупорядкованій царині знань про вугілля, а потім спостерігав за тим, як ви спритно скорегували вимірювання рентгенограм, представлених іншим доповідачем, я просто мусив запропонувати вам роботу тут. Хіба могли ми втратити шанс мати в команді дослідницю, яка здатна з такою легкістю зрозуміти *trous dans le charbon**? — він замовкає на якусь мить, а потім усмішка знову з'являється на його обличчі, й він продовжує: — Або, як я чув, — отвори у вугіллі, як ви описали це явище.

Моя напрута спадає, коли я бачу, як він щиро сміється, згадуючи мій виступ і використовуючи мою фразу «отвори у вугіллі». Адже тоді, під час конференції в Королівському інституті, коли я підвелася з місця, щоб указати на недоліки в даних доповідача, не всі відреагували позитивно на цей мій крок. Двоє науковців з аудиторії викрикнули, щоб я знову сіла. Один навіть закричав, що «жінки мусять знати своє місце». І я помітила збентеження на обличчях кількох чоловіків.

* Отвори у вугіллі (фр.).

Збентеження це було спричинене не вигуками тих двох науковців, а тим, що мені вистачило нахабства зробити зауваження колезі чоловічої статі.

Коли ми стихилися від сміху, він хвалить моє дослідження мікроструктури вугілля. Я й справді використала власну методику експериментів і незвичну одиницю виміру — одну молекулу гелію. Проте не можу сказати, що царина досліджень вугілля стала повністю упорядкованою внаслідок моєї праці.

— Вам же відомо, що я можу використовувати мої методи для вивчення не лише вугілля, а й інших об'єктів? — цікавлюся я, думаючи, якими здивованими були б члени моєї сім'ї, якби стали свідками такої досить спритної жартівливої розмови французькою. Чомусь так сталося, що коротенькі діалоги даються мені легше саме французькою. Коли я розмовляю англійською, то якась незграбна — чи то від зайвої сором'язливості, чи то від збентеження. Здається, французька мова надихає мене, додає сміливості й згладжує мої гострі кути.

— На це ми й розраховуємо! — вигукує чоловік. Попри те що наш сміх стих, усмішка на його обличчі залишилася, і він додає: — Щоправда, незабаром ви зрозумієте, що знайти гідне житло у повоєнній Франції набагато складніше, ніж хорошу посаду для науковця, і, можливо, висловлюватимете більшу подяку саме мадам Вайль, а не мені.

Я знаю, як неймовірно мені пощастило, що Едрієнн вдалося відшукати для мене кімнату у величезній квартирі на вулиці Гарансьєр, що лише за кілька кварталів від відомих, часто відвідуваних місць на Лівому березі, таких як кав'ярні *Café de Flore* та *Les Deux Magots*. Власниця квартири, сувора вдова професора, яка не

відмовилася від свого траурного вбрання і воліє, щоб її називали просто «мадам», узяла мене як квартирантку лише на прохання Едрієнн, яка раніше працювала з її покійним чоловіком. Іншим способом знайти житло у Парижі майже неможливо. Навіть попри те, що ванною можна користуватися лише раз на тиждень, а до кухні доступ є лише після того, як звідти піде мадам, височезні стелі квартири та заставлені книжковими полицями стіни кімнати, яку з бібліотеки переобладнали у спальню, — просто мрія.

— Прошу, — він жестом вказує в бік коридору, що веде з вестибюля вглиб будівлі. — Месьє Жак Мерінг уже не може дочекатися зустрічі зі своєю новою *chercheuse*.

Месьє Матьє веде мене лабіринтом коридорів, повз три групи дослідників у білих халатах, серед яких, на мій подив, є кілька жінок. Мені доводилося чути, що французи цінують інтелект понад усе, і хто його має — жінка чи чоловік, — для них не має ніякого значення. Проте я завжди відкидала такі твердження, як порожні балачки, оскільки їх зазвичай можна почути саме від чоловіків-французів. Але не можна заперечити той факт, що тут працює досить велика кількість жінок, і це дуже значна різниця, якщо порівнювати з моїм останнім місцем роботи у БДАВВ.

Нарешті ми зупиняємося. Перед нами — відчинені двері, які ведуть у широке, просторе приміщення, заставлене рядами чорних лабораторних столів та приладдям. Воно нагадує вулик, де замість бджіл — науковці, кожен і кожна з яких так занурені у свою роботу, що, здається, навіть не помічають нашу появу. Гул від робочого обладнання і гомін цих світлих голів, що захоплені передовими дослідженнями, — немов

симфонія для мене. Я не вірю в життя після смерті, але якби вірила, воно точно було б схоже на цю кімнату.

Раптом один із чоловіків підводить на нас погляд. Яскраві зелені очі дивляться на мене, і коли його обличчя осяває усмішка, в їхніх кутиках з'являються зморшки. Він продовжує усміхатися, крокуючи до нас, і тепер, коли підходить ближче, його вилиці здаються ще більш виразними. Я не можу стриматися і всміхаюся у відповідь — його радісний настрій просто заразний.

— Ах, мадемуазель Франклін, ми з нетерпінням чекали на вас у Парижі! — мовить чоловік. — Тобто, маю на увазі, докторко Франклін.

— Так, докторко Франклін, — каже месьє Матьє, — я хотів би представити вас керівнику лабораторії, в якій ви працюватимете. Це месьє Жак Мерінг.

— Мені дуже приємно, — звертається до мене месьє Мерінг і подає руку для привітання. — Ми справді з нетерпінням чекали на ваш приїзд.

Від такої теплої зустрічі мені перехоплює подих, і я думаю: «Схоже, я нарешті на своєму місці».

2

*3 лютого 1947 року
Париж, Франція*

— Дозвольте познайомити вас із колегами. — мовить месье Мерінг з усмішкою, обвівши широким жестом руки кімнату. Він веде мене від столу до столу. Месье Матье крокує позаду. Месье Мерінг перериває роботу наукових співробітників та їхніх помічників над проектами, але робить це так невимушено і по-товариськи, що вони реагують на наше втручання добродушно. «Наскільки ж відрізняється підхід месье Мерінга до колективу, якщо порівнювати з професором Норрішем у Кембриджі чи навіть доктором Бенгемом у Британській дослідницькій асоціації з використання вугілля», — думаю я, злегка здригнувшись від цих спогадів.

Провівши мене до ніким не зайнятої частини довгого, широкого чорного столу, мій новий керівник сідає на стілець поряд зі мною. Месье Матье спостерігає за нами, в той час як месье Мерінг мовить:

— Ви всіх нас вразили своїм принципово новим аналізом атомної структури вугілля, як, я певен, раніше